

INFORMATIE_BROCHURE ****
***** STICHTING
TONEELWERKGROEP PROLOOG **
***** EINDHOVEN

WONDERDOKTER SGANARELLE **
*** (LE MÉDECIN MALGRÉ LUI)
MOLIÈRE *****
***** ANNEKE VAN DER MEER
VERTALING EN BEWERKING ***
***** REGIE JURG MOLENAAR
SCHOOLVOORSTELLING ★★★★★
★★★★★ VOOR DE ONDERBOUW
VAN HET VOORTGEZET ONDERWIJS
★★★★★ GESPEELD DOOR
TONEELWERKGROEP ★★★★★

PROLOOG

www.toneelwerkgroepproloog.nl

Voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs is dit seizoen onze keus gevallen op "Le médecin malgré lui" van Molière.

In opdracht van Proloog is door Anneke van der Meer speciaal voor deze groepering een nieuwe bewerking gemaakt onder de titel "Wonderdokter Sganarelle".

Evenals Voltaire, Rabelais en La Fontaine, baseerde Molière veel van zijn stukken op middeleeuwse fabliaux, korte satyrische verhalen of gedichten, waarin de spot werd gedreven met de vrouwen, de boeren, de artsen en de pastoors.

De fabliau, welke voor Molière mede aanleiding was tot het schrijven van "Wonderdokter Sganarelle", hebben wij, in de vertaling van Dr. M. Albarda, toegevoegd aan deze informatiebrochure.

Misschien is het mogelijk aan de hand van dit oude verhaal, de leerlingen iets meer te vertellen over Molière en de achtergrond van "Wonderdokter Sganarelle".

HET LEVEN VAN MOLIÈRE

De grondlegger van de klassieke Franse komedie is Jean Baptiste Poquelin, die als toneelschrijver beroemd werd onder de naam Molière (1622-1673).

Liever dan er zich op voor te bereiden zijn vader op te volgen, die de functie had van "Valet de chambre tapissier ordinaire du roi" (binnenhuis-architekt), verdiepte Molière zich in het theater en hield zich op met toneelspelers. In zijn jeugd woonde hij vlak bij de "Halles" en niet ver van de "Pont Neuf", toendertijd het hart van Parijs. In de openlucht traden daar toneelspelers op, potsenmakers, ballade-zangers, marionettenspelers en de "bateleurs" of "farceurs", welke laatsten, om de kwakzalvers aan klanten te helpen, korte grappige spelletjes vertoonden. Deze "farceurs" bedienden zich van eenvoudige humoristische middelen om de toeschouwers aan het lachen te maken. Waarschijnlijk heeft Molière van deze potsenmakers de eerste theater-effecten geleerd.

Op 21-jarige leeftijd voltooide hij zijn rechten-studie, en behoorde hij tot het gevolg van Lodewijk XIII, waarschijnlijk toch, evenals zijn vader, als "Tapissier du roi".

Hij kwam in aanraking met Madeleine Béjart, hetgeen een beslissende wending aan zijn leven zou geven. Deze Madeleine Béjart stond aan het hoofd van een rondtrekkende troep toneelspelers. In 1643 richt hij samen met haar "L'Illustre Théâtre" op, in welk gezelschap hij ook de functie van "eerste komische karakterspeler" vervulde. Hij neemt de schuilnaam Molière aan, om zijn familie enigszins deze schande te besparen: immers in de zeventiende eeuw was toneelspelelen nog steeds een oneervol beroep.

Na een mislukt seizoen in Parijs valt de troep uiteen, en met een nieuw gezelschap zwerven Molière en Madeleine Béjart twaalf jaar lang door de Franse provincies. Voor dit troepje schrijft Molière noodgedwongen zijn eerste stukken en behaalt hiermee grote successen.

In 1658 keert hij terug naar Parijs en geniet daar met zijn gezelschap de bescherming van Lodewijk XIV. De koning stelt hem een zaal ter beschikking en ondersteunt de troep met een jaarlijkse toelage. Belangrijk is bovendien, dat de koning hem beschermde tegen de scherpe censuur. Dank zij Lodewijk XIV bleven de pogingen van verschillende hoogwaardigheidsbekleders, enkele van zijn "zedenkwetsende" stukken te verbieden (meestal uit eigenbelang), zonder resultaat.

○ Onder protektie van Lodewijk XIV schreef hij zijn meest be-roemde stukken, zoals: Tartuffe, L'Ecole des Femmes, Le Misanthrope en Le Malade Imaginaire. Tijdens een opvoering van dit laatste stuk, waarin hij de titelrol speelde, kreeg hij een bloedspuwing. Niettemin speelde hij de voorstelling ten einde. Thuis stierf hij.

Ondanks het verzet van de bisschop werd Molière, op last van de koning, in gewijde aarde begraven. De begrafenis vond in stilte plaats, 's-avonds en met gedoofde toortsen.

Molière, die onbevangen oordeelde over zijn tijdgenoten en kritiek leverde op de onwaarachtigheid en het gehuichel van doktoren, hovelingen en burgers, is in zijn tijd door lang niet iedereen gewaardeerd.

Bossuet schreef naar aanleiding van zijn dood:

○ "Hij heeft onze eeuw getoond wat men te verwachten heeft van een toneel dat slechts het belachelijke in de wereld aanvalt, terwijl het alle ondeugden laat voor wat ze zijn. Bijna rechtstreeks vanuit de kwinkslagen op het toneel moest hij verschijnen voor de rechterstoel van Hem die gezegd heeft: - Wee U, die nu lacht! want gij zult treuren en wenen -".

Men zou zich kunnen afvragen in hoeverre heden ten dage de houding tegenover auteurs die onze tijd bekritisieren, verschilt van de houding die Molière ondervond.

De intrige, het verhaal, is bij Molière, zeker in zijn latere werk, van secundair belang. Het was hem hoofdzakelijk te doen om het voorstellen en karakteriseren van mensen.

Molière zelf zei dat zijn enige doel was de toeschouwers te behagen en te doen lachen.

Werden de aanvallen van Molière door lang niet iedereen gewaardeerd, ook de literaire waarde van zijn werk werd in zijn eigen tijd niet unaniem positief beoordeeld. Het nageslacht heeft hem verheven tot een soort literaire halfgod.

(Hetzelfde is trouwens ook met Shakespeare gebeurd.)

Men heeft Molière in de loop der tijden allerlei wijsgerige, humanitaire en zelfs politieke inzichten toegeschreven, die hem in werkelijkheid nimmer aankleefden. Men ging naar zijn theater, omdat men zich daar meer vermaakte dan elders.

Het getuigt van Molières kunstenaarschap dat, zelfs indien hij personages ten tonele voert, die duidelijk in zijn eigen tijd thuishoren, hij erin geslaagd is de mens in het algemeen te bekritisieren. Dit maakt het mogelijk dat men tot op de dag van heden geboeid blijft door het werk van deze schrijver. Huichelarij, gierigheid, zelfgenoegzaamheid en hebzucht, zijn ondeugden van alle tijden. En heeft niet in iedere tijd de mens gelachen als hij een ander de dupe ziet worden van eigen domheid of ijdelheid, of van de listigheid van een tegenstander?

WONDERDOKTER SGANARELLE

Misschien omdat de doktoren Molières kwalen niet konden genezen of omdat hij de voosheid van hun praktijken kende en hen voor potsierlijke personages hield, heeft Molière ook in deze vrolijke satire de medici van zijn tijd weer belachelijk gemaakt.

Dit blijspel verhoogde de populariteit van Molière, hoewel sommige letterkundigen hem verweten dat hij na het schrijven van "Le Misanthrope" nu sukses bij het gewone volk nastreefde.

Hoewel de artsen en de kwakzalvers zich gedroegen alsof zij de wijsheid in pacht hadden, was het met de stand der medische wetenschap zeer droevig gesteld.

Molière had alle reden om deze zelfingenomen, kwasi-wetenschappelijke kwasten belachelijk te maken, en hun praktijken aan de kaak te stellen. In kort bestek willen wij dan ook een indruk geven van het peil der medische wetenschap in die tijd.

De ontwikkeling in deze wetenschap is zeer traag verlopen, en er is tot de zeventiende eeuw nauwelijks sprake van enige vooruitgang. Slechts enkele doktoren hadden een kostbare en langdurige opleiding genoten op de daartoe bestemde hogescholen als Salerno, Parijs, Montpellier of Bologna. In het tweede boek "Van den Vos Reinaerde" herinnert de held van dit verhaal koning Leeuw aan de verdiensten van zijn vader op dit terrein, die

"quam hier in
Van der scolē tot Mompelier
Daer hi studeerde der jaren vier
In recepten van medicinen,
Ende alle die teeken van urinen
Kendi hi so wel als sijn hant,
Ende alle crude, die men vant
Treckende, viscose ende laxative:
Die kende hi bet dan sulk vive,
Die grote meisters nu willen wezen."

Deze geneesheren, die jaren hadden gestudeerd, konden niet door iedereen geraadpleegd worden. De vader van Reinaert maakt hierop geen uitzondering:

"Hi was van consten so uut ghelesen,
Dat hi siden ende bont mocht draghe."

Het volk moest zich tevreden stellen met de kunsten van kwakzalvers, chirurgijns en barbiers. Bij hen, evenals bij de geleerden, bestond het geneeskundig onderzoek vrijwel uitsluitend uit pols-voelen en urine-onderzoek. De behandeling van zieken ging niet veel verder dan aderlaten en het voorschrijven van lavementen, dieëten en geneesmiddelen van twijfelachtige samenstelling.

Het aderlaten werd, zeker bij de kwakzalvers, te pas en te onpas gebruikt.

Aderlaten: Verlicht de ogen

Tot suyvering van 't verstandt en harss'nen
Voor 't mergh en uw gebeent, voor 't ingewand
en maeg
Voor de slaep, 't verbetert het gehoor
't Brengt kracht in Uw leden.

Deze bloedlating was, afhankelijk van de ziekte, gebonden aan bepaalde plaatsen van het lichaam. De heelmeeester diende tevens rekening te houden met de invloed van de sterren, planeten en jaargetijden.

Reinaert zegt ook over zijn vader:

Ende alle teeken van urinen
Kende hi so wel als sijn hant.

Vanzelfsprekend is een hedendaags publiek niet steeds op de hoogte van de positie van een arts in Molières tijd. Daarom is in deze nieuwe bewerking een gedeelte van Molières "L'amour médecin" als proloog opgenomen. Hierin wordt het publiek zo duidelijk geconfronteerd met kwasiwetenschappelijkheid, ijdelheid, jalousie en zelfingenomenheid van enkele artsen, dat Molières houding tegenover een arts wel voor iedereen begrijpelijk wordt.

Voor de in de bewerking opgenomen slot-scène, waarin Sganarelle dankzij een list alle zieken weet te "genezen", verwijzen wij naar het voorwoord en de bijgevoegde fabliau.

Albert van der Baan
 sociaal pedagoog
 Toneelwerkgroep "Proloog"

De aderlating. Gravure door Abraham Bosse.

LE VILAIN MIRE (DE BOER DOKTER)

Een rijke boer was getrouwd met de dochter van een arme ridder. Nauwelijks waren ze getrouwd of hij meende dat zijn vrouw hem wilde bedriegen, als hij op de akker werkte. Om zich te verdedigen en dit ongeluk te vermijden, sloeg hij zijn vrouw elke morgen voordat hij van huis ging en 's avonds vroeg hij haar vergiffenis.

Zij bracht haar dagen door met huilen en had geen lust om iets kwaads te doen. De arme vrouw dacht dat haar man haar zo sloeg, omdat hij niet wist wat het was om geslagen te worden. Weldra deed zich een gelegenheid voor om het hem te leren.

Twee boodschappers van de koning doorkruisten het land, op zoek naar een dokter, die een visgraat uit de keel van zijn dochter zou kunnen halen. De vrouw van de boer zei: "U hoeft niet verder te gaan zoeken, mijn man is een voortreffelijke dokter. Hij is knapper dan Hippocrates, maar je krijgt niets van hem gedaan als je hem niet eerst een pak slaag geeft."

"Als dat alles is", antwoordden de boodschappers, "dan zullen we het wel voor elkaar krijgen".

Ze gingen onmiddellijk naar de boer toe, die op het land aan het werk was en vroegen hem of hij naar het hof wilde komen om de dochter van de

koning te genezen.

Hij protesteerde en zei, dat hij niets van de geneeskunde afwist. Door een pak slaag wordt hij gedwongen toe te geven dat hij dokter is en hij gaat mee naar het hof.

Voor de koning herhaalt hij nog eens dat hij geen dokter is; maar als ze hem weer slaan belooft hij de zieke te genezen.

Hij bedenkt een slimme list. Als men het meisje bij hem brengt, maakt hij zulke dwaze grappen en sprongen, dat ze begint te lachen en de visgraat uit haar keel schiet.

De boer dacht dat dit alles was, maar de koning die blij is een zo knappe dokter bij zich te hebben, dwingt hem te blijven en zijn bekwaamheid toe te passen op een groep zieken die van alle kanten bijeen is gekomen.

Daarna mocht hij pas naar zijn vrouw terug, die hij voortaan nooit meer sloeg.

Hoe heeft hij al die zieken kunnen genezen?

Dat vertelt U het volgende verhaal:

De boer zegt aan de koning dat hij al die zieken nooit zal kunnen genezen. De koning zegt niets, hij roept heel eenvoudig twee bedienden die direct

een stok gaan halen, want ze weten precies wat de koning van hen verwacht. Als de boer ze aan ziet komen roept hij uit: "Sire, spaar me alstublieft, ik zal ze onmiddellijk allemaal genezen!".

Met hout, dat men hem op zijn verzoek brengt, maakt hij een flink vuur. Als dat gebeurd is, roept hij alle zieken in een grote zaal bijeen en vraagt de koning zich terug te trekken, evenals degenen die niet ziek zijn.

Vervolgens richt hij zich tot de zieken en zegt hun dat hij de meest zieke van hen zal uitzoeken en hem in het vuur zal verbranden, totdat er niets dan wat poeder van hem over is. Degenen die een beetje van dit poeder nemen, zullen direct genezen zijn.

O wonder, plotseling is er niemand meer die zich ziek voelt. De een na de ander loopt weg en deelt de koning zijn wonderbare genezing mee.

De koning is verrukt van zijn knappe dokter en geeft hem toestemming naar zijn vrouw terug te gaan nadat hij hem overladen heeft met prachtige cadeaux.

vertaling: Dr. M. Albarda

De Kwakzalver. (Pieter Jansz. Quast)

De Heelmeester. (Cornelis Dusart.)

1968
1969